

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ

1. Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ & ΤΙΣ ΜΥΚΗΝΕΣ

i. Εισαγωγή

Σύμφωνα με την παράδοση οι Ολυμπιακοί Αγώνες έγιναν θεσμός στην αρχαία Ελλάδα το 776 π.Χ., οι ρίζες τους όμως χάνονται στα βάθη των αιώνων. Ο τρόπος της συγκέντρωσης των αθλητών από όλες τις ελληνικές πόλεις κατά τις πρώτες κιόλας Ολυμπιάδες, καθώς και η τέλεια οργάνωση φανερώνουν ότι προϋπήρχε μεγάλη πείρα στις διαδικασίες της προετοιμασίας και της διεξαγωγής των αγώνων, σαν να αποτελούσαν κάποιο πολύ παλιό έθος. Αναζητώντας την απαρχή τους προσεγγίζουμε τη μυκηναϊκή εποχή, που έσφυζε από το πρωτόγονο αγωνιστικό πνεύμα, όπως και την προγενέστερη μινωική στο Αιγαίο και την Κρήτη.

ii. Οι Κάτοικοι της Ανατολής

Οι ερευνητές κατοπτεύουν τις πρώτες φάσεις εξέλιξης του αθλητισμού στους ανατολικούς λαούς. Στην Αίγυπτο κατά την 3^η π.Χ. χιλιετία και ακόμη περισσότερο τη 2^η π.Χ. χιλιετία, σε παραστάσεις τοιχογραφιών και ανάγλυφων απεικονίσεων θεωρούμε άνδρες να παλεύουν ή να σηκώνουν βάρη και διακρίνουμε την έντονα αγωνιστική τους ενεργοποίηση.

Ήταν γνωστό ότι ενασχολούνταν με σφαίρες, με ραβδιά και με μαχαίρια στην ξηρά, ή στο Νείλο μέσα από τις βάρκες τους. Μάλλον αθλητικά παιχνίδια θα τα λέγαμε σήμερα, καθώς έτσι διασκεδάζαν οι κατώτερες αλλά και οι ανώτερες τάξεις στην αρχαία Αίγυπτο. Ο ίδιος ο Φαραώ είχε μεγάλες επιδόσεις στο τόξο, την ίππευση και την πλοήγηση.

Τα αθλητικά εκείνα παιχνίδια και οι ανάλογες ψυχαγωγικές ενασχολήσεις στην Ανατολή διέφεραν από τους ελληνικούς αγώνες, καθώς ο στόχος εκείνων των επιδείξεων, πέρα από τη φυσική έφεση για άσκηση ενός γερού και νεανικού σώματος ήταν η διασκέδαση του κοινού τους, των φίλων θεατών τους, χωρίς να έχουν στόχο να υπηρετήσουν το «αθλητικό ιδανικό», όπως αυτό αργότερα εξελίχθηκε στην αρχαία Ελλάδα.

iii. Η Μινωική Κρήτη και η Θήρα

Από την Αίγυπτο οι αθλητικές εκείνες ενασχολήσεις και τα διάφορα γυμνάσματα πέρασαν στην Κρήτη, για να ικανοποιήσουν ψυχαγωγικά τους θεατές στις γιορτές και τα πανηγύρια. Από το πρώτο μισό της 2^{ης} π.Χ. χιλιετίας, οπότε καταχωρούνται και οι αθλητικές εκδηλώσεις, η Κρήτη φθάνει σε υψηλό πολιτιστικό επίπεδο. Τώρα η άσκηση του σώματος για το σχηματισμό των λυγρών κορμιών με την πολύ λεπτή μέση, πέρα από τις πολλές

και ειδικές ασκήσεις προϋποθέτει και μακρά τεχνική εκγύμναση.

Η Κρήτη και εδώ βρίσκεται στο μεταίχμιο, ανάμεσα στους ανατολικούς λαούς και την Αίγυπτο από την μια πλευρά και τη μυκηναϊκή Ελλάδα από την άλλη. Στην Κρήτη συναντώνται οι πρώτες ενδείξεις του μετέπειτα αθλητικού πνεύματος. Τα διασκεδαστικά παιχνίδια βαθμηδόν εξελίσσονται σε αθλήματα μέσα από διάφορους εξωτερικούς παράγοντες με ορισμένους κανονισμούς, που πέρα από την επίδειξη δεξιότητας συσχετίζονται με θρησκευτικές εκδηλώσεις. Οι νεαροί Κρητικοί γυμνάζονται στο «κυβίστημα», στα «ταυροκαθάψια» και αθλούνται στην «πυγμή» και την «πάλη».

Παραστάσεις σε σφραγιδολίθους καταδεικνύουν την απλούστερη μορφή γυμνάσματος, του «κυβιστήματος», που είναι ακροβασία απλής μορφής. Οι «κυβιστητήρες», οι πρωτόφαντοι αυτοί ακροβάτες είναι φανταχτερά ντυμένοι με περίτεχνο «περίζωμα», δηλαδή μια ειδική ποδιά, φορούν ζώνη με φούντες και συχνά έχουν φτερά στο κεφάλι και βραχιόλια στα χέρια.

Τα ακροβατικά των «κυβιστητήρων» είναι για την εποχή τους μυθώδη, καθώς ένας ή συγχρόνως και δύο ακροβάτες στηρίζονται με τα χέρια τους στο έδαφος και εκτελούν πηδήματα ανυψώνοντας κατακόρυφα το σώμα τους σε πολυσύνθετους συνδυασμούς και συμπλέγματα. Μετέπειτα οι «κυβιστητήρες» εκτελούσαν θεαματικές επιδείξεις, πιθανόν και ανάμεσα σε σπαθιά, όπως μάλλον υπονοεί η χρυσή διακοσμημένη επένδυση της λαβής ενός ξίφους στα Μάλια της Κρήτης.

Στην ασπίδα του Αχιλλέα εικονίζεται το «κυβίστημα» κι ο Όμηρος το συνδέει με τον κρητικό χορό. Υπόλειμμα του «κυβιστήματος» στις μέρες μας θα μπορούσε κάλλιστα να θεωρηθεί και ο παραδοσιακός «κρητικός πηδηχτός χορός». Κατά τον Γ. Σακελλαράκη, το «κυβίστημα» εξέφραζε την κρητική ιδιοσυγκρασία και ήταν πολύ περισσότερο αγαπητό στη μινωική Κρήτη απ' ό,τι στη μυκηναϊκή Ελλάδα.

Η ευλογισία και η τεχνική των «κυβιστητήρων» ήταν η βάση για την εκτέλεση των «ταυροκαθαψίων», όπως λέγονταν τα περίπλοκα και παράτολμα ακροβατικά 'παιγνιδίσματα' με τους ταύρους. Για τη σωστή και ακριβή εκτέλεση αυτών των ακροβατικών σημαντική ήταν η εξοικείωση του «ταυροκαθάπτη» με τον ταύρο του. Αυτή άρχιζε από τη σύλληψη του άγριου ζώου και προόδευε με την εξημέρωσή του.

Στα «ταυροκαθάψια» συμμετείχαν και περισσότερα από δύο άτομα και μάλιστα, γυναίκες και άνδρες. Στην Κρήτη υπάρχει ένα πλήθος παραστάσεων των «ταυροκαθαψίων», που μας δίνουν σαφή εικόνα των διαδοχικών τους φάσεων.

Ο «ταυροκαθάπτης» εκτελεί το σάλτο του, πάνω από τον ταύρο που

τρέχει. Καθώς καλπάζει ο ταύρος, ο «ταυροκαθάπτης» έρχεται από απέναντί του, τον αρπάζει από τα κέρατα, ο ταύρος ορθώνει με δύναμη το κεφάλι του τινάζοντας τον «ταυροκαθάπτη» ψηλά. Αμέσως ο αθλητής αφήνει τα κέρατα του ταύρου και με την ορμή και τη φορά του τινάγματός του διαγράφει έναν κύκλο στον αέρα, κάνοντας μια τούμπα, και στέκεται όρθιος πάνω στη ράχη του ζώου, πριν πηδήσει μακριά στη γη πίσω από τα οπίσθια του ταύρου, όπου ένας συναθλητής του τον ανταμώνει στο πέρασμα του ζώου, για να βοηθήσει στην ασφαλή προσγείωση του νεαρού κατερχόμενου συναθλητή του.

Για μια άρτια, επομένως, εκτέλεση, ήταν απαραίτητο οι αθλητές να γνωρίζουν τέλεια τις δυνατότητες του ζώου και να έχουν 'χρονομετρήσει' με συστηματοποιημένη γνώση και ακρίβεια τις δικές τους κινήσεις, ώστε να υπάρχει απόλυτος συντονισμός στους ελιγμούς όλης της ομάδας. Προηγούνταν, ασφαλώς, πολλές σωματικές και πνευματικές ασκήσεις των αθλητών με όλους τους κανόνες του παιχνιδιού. Παραλλαγές αυτού του σχήματος συναντάμε τακτικά σε αρχαίες παραστάσεις.

Στη μινωική εποχή, από τα αγωνίσματα του στίβου πολύ γνωστές είναι η πάλη και η πυγμή. Στην Κρήτη οι αθλητές της πάλης φορούν κράνη ενισχυμένα με «παραγναθίδες». Οι πυγμάχοι αγωνίζονται με ακάλυπτο το κεφάλι. Και οι παλαιστές και οι πυγμάχοι στα χρόνια εκείνα φορούν ένα «περίζωμα», δηλαδή μια ποδιά που τους σκεπάζει μπρος και πίσω και αφήνει ελεύθερο το πόδι στο πλάι. Φορούν ακόμη υποδήματα, είναι έντεχνα χτενισμένοι και στολίζονται με περιδέρια. Ο χαρακτήρας αυτών των αγώνων φαίνεται γενικά ειρηνικός.

Με τη μινωική επίδραση στα νησιά του Αιγαίου η πυγμαχία βρίσκεται σε μεγάλη άνθηση. Στη δεκαετία του '60 οι ανασκαφές της Θήρας, που έγιναν από τον Σπύρο Μαρινάτο, μας έχουν αποκαλύψει αξιοθαύμαστα φανταστικές τοιχογραφίες της 2^{ης} π.Χ. χιλιετίας. Νεαροί πυγμάχοι ασκούνται φορώντας το «περίζωμα» και γάντια πυγμαχίας, όπως γινόταν και στην Κρήτη. Η τεχνική τους φαίνεται εξελιγμένη και το νεαρό της ηλικίας τους μαρτυράει από πόσο νωρίς άρχιζε, βασικά, η κλασική εξάσκηση των πυγμάχων.

iv. Ο Αθλητισμός στις Μυκήνες

Στο μυκηναϊκό πολιτισμό η εξέλιξη των αθλημάτων γίνεται γοργά. Κυριαρχούν τα αθλήματα του στίβου, βελτιώνεται η τεχνική τους και προβάλλονται νέα αθλήματα, πραγματικά αγωνίσματα, όπως ο δρόμος και η αρματοδρομία. Η εξέλιξη αυτή έχει τη σφραγίδα της κοινωνίας του μυκηναϊκού πολιτισμού με την έντονη πολεμική χροιά του.

Οι αγώνες του στίβου, η πάλη και η πυγμή κατέκτησαν όλο τον μυκηναϊκό κόσμο, καθώς οι Μυκηναίοι άποικοι μετέφεραν τα αγωνίσματα

αυτά στην Κύπρο όπου ανακαλύφθηκαν σε τοιχογραφία του 13^{ου} π.Χ. αιώνα.

Στην Τίρυνθα βρέθηκε τμήμα αμφορέα του 13^{ου} π.Χ. αιώνα, που εικονίζει αγώνες αρματοδρομίας. Ένα μυκηναϊκό αγγείο της Κύπρου παριστάνει δύο ζεύγη πυγμάχων, ενώ υπάρχει ακόμη μια παράσταση δύο δρομέων, όπου οι αθλητές είναι γυμνοί και φέρουν μόνο ένα απλό διακοσμητικό κάλυμμα στο κεφάλι. Πρόκειται για την πιο παλιά παράσταση αγώνα δρόμου και την αρχαιότερη μαρτυρία αυτών των αγωνισμάτων.

Οι Μυκηναίοι ήταν οι εμπνευστές του αγώνα δρόμου της αρματοδρομίας. Οι αρματοδρομίες παρουσιάζονται σε επιτύμβιες στήλες του 16^{ου} π.Χ. αιώνα στις Μυκήνες, κι ακόμη σε σειρά αγγείων του 14^{ου} και του 13^{ου} π.Χ. αιώνα στην ηπειρωτική Ελλάδα, στα νησιά και την Κύπρο. Τα μυκηναϊκά αθλήματα σε εικονογραφίες είναι σωσμένα σε πολύ περιορισμένο αριθμό. Από τις αναλύσεις των μυκηναϊκών εικονογραφικών στοιχείων των αγώνων, οι ειδικοί φτάνουν σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα για την ιστορία των αγώνων.

Οι Μυκηναίοι όπως και σε άλλες πολιτιστικές τους εκδηλώσεις, παρέλαβαν κάποια αθλητικά μινωικά γυμνάσματα, απορρίπτοντας ορισμένους από τους τύπους τους οποίους δεν υιοθέτησαν. Δεν στάθηκαν απλοί μιμητές. Ενδιαφέρθηκαν λίγο έως ελάχιστα για τα αθλητικά μινωικά ακροβατικά παιχνίδια, το «κ υ β ί σ τ η μ α» και τα «τ α υ ρ ο κ α θ ά ψ ι α», και φρόντισαν για τους αγώνες του στίβου, την «π υ γ μ ή» και την «π ά λ η», που διέδωσαν εκτεταμένα.

Υπάρχει ειδοποιός διαφορά στο αγωνιστικό πνεύμα του μυκηναϊκού πολιτισμού. Οι νέοι στις Μυκήνες καταξιώνονται μέσα στον αγωνιστικό τους χώρο. Γνωρίζουν την προσωπική τους αξία και αποκτούν συνείδηση της ευθύνης τους στον κόσμο. Παραδέχονται την ισότιμη και δημοκρατική συμμετοχή τους στα κοινά καλλιεργώντας διαρκώς τις πολιτιστικές τους αξίες.

Για τους Μυκηναίους είναι πολύ σπουδαίο να δημιουργήσουν τα νέα αληθινά αγωνίσματα που τους εκφράζουν, το δρόμο και την αρματοδρομία, όπου κατ' εξοχήν ασκείται το αγωνιστικά αθλητικό πνεύμα. Εδώ ασκείται ο ανταγωνισμός με έναν ισάξιο αντίπαλο.

Η πάλη και η πυγμή περιέκλειαν τα στοιχεία της φυσικής επιβολής του ισχυρότερου ή ίσως και κάποια εμπάθεια των δύο αγωνιζόμενων ατόμων. Το αθλητικό αγωνιστικό πνεύμα παρουσιάζεται γνήσιο κυρίως στην αρματοδρομία και το δρόμο, που για πρώτη φορά συναντούνται στη μυκηναϊκή εποχή, είναι και τα δύο αγωνίσματα, επινοήσεις και δημιουργήματα των αρχαίων Ελλήνων. Έτσι, αργότερα, στους Ολυμπιακούς Αγώνες το παλαιότερο αγώνισμα είναι ο δρόμος. Σε όλη τη διάρκεια των αρχαίων Ολυ-

μπιακῶν Αγῶνων, τόσο ο δρόμος ὅσο και οι αρματοδρομίες παρέμειναν τα πιο αγαπητὰ αγωνίσματα των αρχαίων Ελλήνων.

Οι νεότεροι ερευνητές αναδίφησαν τις σχέσεις των προϊστορικών με τους ιστορικούς ελληνικούς αγῶνες. Οι μελετητές στράφηκαν σε μεταγενέστερες μαρτυρίες, στη μυθική παράδοση καθώς και στον Ὅμηρο και τον Ησίοδο. Ζήτησαν, ἀκόμη, τη συνδρομὴ των επιστημόνων της Θρησκευολογίας και της Εθνολογίας σχετικά με τους αγῶνες ἄλλων λαῶν. Μέσα ἀπὸ τις διαφορετικές θεωρίες τους ἔχουν διατυπώσει την υπόθεση, ὅτι οι αγῶνες ἀνάγονται σε πρωτόγονα ἔθιμα τα οποία σχετίζονταν με θρησκευτικές ἢ ἄλλες τελετές για τον ἥλιο. Ἀκόμη καταλήγουν στο συμπέρασμα, ὅτι οι αγῶνες ἀνάγονται σε «ἐπιτάφια ἄθλα» προς τιμὴν και μνήμη κάποιου γενάρχη.

Μέσα ἀπὸ τη βιοτική τους πρακτική οι Μυκηναῖοι ἐπλασαν το ἀθλητικὸ αγωνιστικὸ πνεῦμα, ἔδωσαν νέο περιεχόμενο στα αγωνίσματα που γνώρισαν ἀπὸ τους μινωικούς χρόνους και ἀσφαλῶς και στους αγῶνες που ἐπινόησαν οι ἴδιοι. Ἴσως δε, να συνέχισαν την τέλεση των αγῶνων σε θρησκευτικές γιορτές, τιμώντας τους θεούς, ἰδρύοντας παράλληλα τους ἐπιτάφιους αγῶνες για να τιμήσουν τους πεσόντες ἥρωες.

1

1 Προτομή αλόγου, ἀπὸ την Ελλάδα του 400 π.Χ. Γενεύη, ιδιωτική συλλογή.